

لیکدانه وه به کی به راورد کارانهی فه خری (شانازی) زاتی له شیعری نالی و موته نه ببیدا

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۹/۱۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۳/۵

عهبدو للاً ره سوو لئزادا

ماموستای به شی زمان و ئه ده بی عه ره بی و توئزهری نبوه کات له توئزینگه ی کوردستان ناسی، زانستگای کوردستان

هادی بزوان

پروفیسوری یاریده هری به شی زمان و ئه ده بی عه ره بی و توئزهری نبوه کات له توئزینگه ی کوردستان ناسی، زانستگای کوردستان

پیشه وائیراهیمی

ماستهری زمان و ئه ده بی عه ره بی، زانستگای کوردستان

چکیده

کورته

ادبیات تطبیقی به عنوان زیرشاخه ی نوینی از پژوهش های ادبی، سعی دارد نقاط متناهی و مشابه نویسندگان ادبیات ملل مختلف را مورد بررسی قرار دهد. فخر یا افتخار به خود، از روان و ذهن مشترک انسان ها سرچشمه می گیرد و یکی از موضوعاتی است که می تواند در بررسی ادبیات تطبیقی مورد توجه قرار گیرد. ادبیات کردی و عربی به دلیل روابط مشترک تاریخی و فرهنگی، از لحاظ بسیاری موضوعات نظیر مفاخره های ادبی، همسانی های قابل توجهی دارند. از آن جا که خوانش تطبیقی آثار ادبی در مقام بینش انتقادی محدودیت های زبانی و فرهنگی را طی نموده و سبب گشته است که تأثیرپذیری متقابل میان ادبیات کردی و عربی روند روز افزونی داشته باشد، این مقاله بر آن است که با استفاده از رویکرد آمریکایی در ادبیات تطبیقی، آثار دو شاعر برگ گردد و عرب، نالی و متنی را به صورت تطبیقی مورد بررسی قرار دهد و به انواع مفاخره ی ذاتی در آثار این دو شاعر بپردازد. نالی و متنی در زمینه ی مفاخره صاحب اشعار بسیاری هستند. در دیوان متنی مفاخره از مهم ترین موضوعات شعری است و در دیوان نالی نیز نمونه های بسیار شاخصی از مفاخره می توان یافت. در این مقاله با هدف نشان دادن ناهای مفاخره ی ذاتی در اشعار نالی و متنی، بر مبنای روش توصیفی - تحلیلی اشعار آنها مورد بررسی قرار گرفته است.

ئه ده بی به راورد لئیکی نوینی له توئزینه وه ئه ده بیبه کاندای که هاوشیویه کان و ناهاوشیویه کانی هزری که سانی خاوهن بۆچوون و قه له م به ده ستانی ولاته جۆربه جۆره کان تیبیدا ده خرتنه بهر ره خنه کاری و لیکدانه وه. فخر یا شانازی به خۆ که له دهروونی ههسته هاوبه شه کانی مرؤفه کانه وه هه لده قولئ، په کیکه له و باه تانه ی له ئه ده بی به راورددا جیی لیکولینه وه په له وئزه ی کورد و عه ره بیدا، به هۆی په یوه ندیی هاوبه شی میژوویی و کولتووریان، جینگه په کی تابه تی هه په. له وئرا که خوئندنه وه ی به راوردیانه ی ئه ده ب وه ک تیروانینیکی ئه ده بی و ره خنه کارانه، سنوره کانی زمان و کولتووری تیه راندووه و بووه ته هۆی لیکدانه وه ی په یوه ندی و کاریگه ربی زمان و وئزه ی گهلانی دنیا له سه ره په کتری، ئه م وتاره هه ول هه دا هه لسه نگان دینکی به راوردیانه به تیروانینیکی ئه مریکی له نیوان دوو هه لبه ستوانی گه وه ی کورد و عه ره ب، نالی و موته نه بی ئه نجام بده و له جۆره کانی فه خری زاتی ئه م دوو شاعیره بکۆلئته وه. هه م نالی و هه م موته نه بی له بواری فه خردا کۆمه لیک هۆنراوه ی باشیان هه په. فه خر په کیکه له بهرچاوترین نمونه شاعریه کان له دیوانی موته نه ببیدا، هه ره وه نالی جواترین شاعره کانی فه خری له ئه ده بی کوردیدا تۆمار کردووه. موته نه بی و نالیدا به شیوازیکی هونه ره مندانه له شاعره کانیاندا فه خریان به کار هیناوه. له م وتاره دا به ناما نچی پیشاندانی هینما کانی فه خری زاتی له هۆنراوه کانی موته نه بی و نالی دا، هه ول ده ده بن به میئودی وه سفی - شیکارانه شاعره کانیان لیک بده یه وه.

کلید واژه ها: ادبیات تطبیقی، مفاخره ی ذاتی، نالی،

متنی.

وشه گه لی سه ره کی: ئه ده بی به راورد، فه خری زاتی،

موته نه بی، نالی

۱- پیشه‌کی

هه‌روه‌ک، و ترا ئە دەبی به‌راورد و خویندنه‌وه‌ی به‌راوردیانه‌ی ئە دەب هه‌موو سنووره شوینکاتییه‌کانی ئە دەب و کولتوور، تیده‌په‌رینێ و ده‌بیته‌هۆی لیک‌حالی‌بوون و لیک‌تیگه‌یشتنی هۆز و په‌گه‌زه‌ جۆراوجۆره‌کان، که خوداش هه‌ر بۆ ئەو مه‌به‌سته، جیاوازی دروست کردوون «یا ایها الناس انا خلقناکم من پکر و انینی و جعلناکم شعوبا و قبائل لتعارفوا...» (الحجرات/۱۳)

تاها نه‌دا، په‌کیک له دامه‌زرینه‌رانی ئە دەبی به‌راورد له رۆژه‌لاتدا، ده‌لی: «له‌ بواری نه‌ته‌وه‌ییدا، ئاشنابوون له‌ گه‌ڵ ئە دەبی گه‌لانی تردا، له‌ لایه‌که‌وه‌ ده‌بیته‌هۆی که‌م‌کردنه‌وه‌ی ده‌مارگرژی و بی‌جی سه‌باره‌ت به‌ ئە دەبی نه‌ته‌وه‌یی و خۆمالی، له‌ لایه‌کی‌تره‌وه‌، هه‌ل و ده‌رفه‌ت ده‌په‌خسینی بۆ ده‌وله‌مه‌ندترکردنی، توێژه‌ر به‌م لقه‌ ئە دەبییه‌ تازه‌ ده‌توانی لایه‌نه‌ خۆمالی و ده‌ره‌کییه‌کانی هه‌زر و بی‌ری گه‌له‌که‌ی باشتر بناسیت.» (ندا، ۱۳۸۳: ۳۳-۳۲) هه‌روه‌ها به‌ برۆی زه‌رین‌کووب، لیکۆلینه‌وه‌ به‌راوردیه‌کان، ده‌بنه‌ هۆی ناسینی باشتی هۆکاره‌ سه‌ره‌کییه‌کانی ئال‌وگۆر و گۆرانکارییه‌ ئە دەبییه‌کان. (زیرین، ۱۳۸۲: ۳۲)

له‌م و تاره‌دا، ده‌مانه‌وئ لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی به‌راوردیانه‌مان هه‌بیت له‌ نیوان دوو هۆنه‌ری به‌رزێ کورد و عه‌ره‌ب، تا بیته‌هۆی لیک‌حالی‌بوونی زیاتری ئەو دوو زمانه‌. هه‌لبه‌ت به‌راورده‌که‌ ته‌نیا له‌ بواری فه‌خری زاتیدا که‌ لایه‌نیکی به‌رچاوی شیعری ئەو دوو شاعریه‌ به‌رپه‌وه‌ ده‌چیت.

فه‌خریه‌کیکه‌ له‌و بابه‌ته‌ شیعریانه‌یه‌ که‌ له‌ به‌ره‌می زۆریک له‌ شاعیران و نووسه‌رانی جیهاندا به‌ زمانی جیاواز خۆ ده‌نوینێ و ده‌کرێ بلیین له‌ هه‌موو سه‌رده‌میکدا، په‌نگینکی تایبه‌تی هه‌یه‌ و بینگومان له‌ ژیر کاریگه‌ری کات و شویندایه‌. زۆربه‌ی هه‌لبه‌ستوانان له‌م جۆره‌ ئە دەبییه‌دا ئەزمونیان پیشکه‌ش کردووه‌ و کۆمه‌لێک هه‌لبه‌ستیان بۆ ستایش کردنی تواناییه‌کانی خۆیان و دیارده‌کانی په‌یوه‌ست به‌ خۆیان نووسیوه‌. ئەم جۆره‌ ئە دەبییه‌ بووه‌ته‌ هاندەری گه‌لێک توێژینه‌وه‌ له‌ ئە دەبی زۆربه‌ی گه‌لانی دنیادا. هه‌ر بۆیه‌ لیکدانه‌وه‌ی به‌راوردیانه‌ی دوو شاعیری تا راده‌یه‌ک جیاواز، له‌ دوو گه‌لی دراوسی له‌وانه‌یه‌ توێژینه‌وه‌یه‌کی نوێ بی‌ بۆ داوه‌ری کردن. زۆربه‌ی ئە دیبان، موته‌نبه‌بی وه‌ک گه‌وره‌ترین هه‌لبه‌ستوانی عه‌ره‌ب ده‌زانن. موته‌نبه‌بی په‌کیکه‌ له‌ شاعیره‌ گه‌وره‌ و به‌ناوبانگه‌کانی سه‌رده‌می عه‌باسی که‌ ئەو شان و شکۆیه‌ی له‌ پێگای هۆنراوه‌کانیه‌وه‌ به‌ده‌ست هێناوه‌. هه‌روه‌ها نالی له‌

نیو شاعیران و نووسه رانی کورد دا، خاوه نی بهر زترین ئاستی زانستی و وێژی و کولتورییه و به سهرده فته ری شاعیرانی کورد به ناوبانگه، جا به هۆی جیاوازی به رفراوانی ئهم دووانه له روانگه ی فهزای شیعییه وه، ته نها به راوردی ناوه روکی هه ندیک له شیعه کانبان کافیه، که به نه ته ی فهخری زاتی له شیعی ئهم دوو شاعیره گه وره یه دا نمونه یه که.

«شانازی له شیعی موته نه بییدا گه لیک بهر چاوه و هه رچه ند نا کر ی فه سیده یه کی سه ره بخۆ و تایهت بهو بدۆزینه وه، به لام له گشت شیعه کانیدا پیشان دراوه. ته گه هۆنه ر مه دح بیژی یان هیجا؛ ته گه ر مه رسیه بهۆ نیتته وه یان غه زه ل، به هه ر جوړیک بی فه خر ده فرۆشی، چونکه هاوتا و هاوشیوه یه ک بو خۆی شک نابا و ئاگاداری مه زناهی خۆیه تی» (اسوار، ۱۳۸۴: ۱۶، ۱۵).

شانازی کردن به خۆ و خه لکی دیکه هونه ریکه له مه به سه ته گرنگه کانی ئه ده بی کلاسیکی کوردی، شانازی کردن لای شاعیران له خۆ یانه وه ده س پی ده کا تا ده گاته باب و باپیر و هۆز و عه شه رت و میلهت و نه ته وه یان. ناوه روکی ناز و نیاز و شانازی خۆه لکیشانی تیدا یه، به لام نالی له م مه به سه ته دا له ریچکه ی شاعیرانی تر چۆته ده ره وه، له خۆشیدا شانازی به وه کردووه شاعیریکی چاک و مه زنه. ئهم مه به سه ته وه ک شیوازیکی کۆن له ئه ده بی کوردی نویدا له ناو چووه و باوی نه ماوه، چونکه شتیکی که سایه تیه و پیوستیه کانی کۆمه لی تازه په سه ندی ناکا. جا ته گه ر بیته و ته مرۆ ته ماشای ته و دا هیتانه بکری که له شانازی شیعی کلاسیکی ئه ده بی کوردیدا بووه، له وانه یه ته و شیعرانه بخه ینه ریزی ته و شیعرانه ی ده وره یان به سه ر چووه و کۆن بوون به وه ی نرخ ی هونه رییان ون کردووه، به لام شانازی نالی چه شنه تام و بویتیکی تایه ته ی هیه (خه زنه دار، ۲۰۰۴: ۷۶ و ۷۷).

سه بارهت به پیشینه ی ئهم بابته، ده بی بلین که له باره ی موته نه بی و شیعی له زۆر لایه نه وه زۆر وتار و کتیب و بابته نووسراوه. بو وینه به چه ند نمونه یه کی به راوردیانه ئماژه ده که ین: وتاری احمد شعبانی، مجله ادبیات تطبیقی سالی ۱۳۸۹، ژماره ی ۱۶ به نیوی «تأثیر مضمونی حافظ از متنبی» یا وتاری ریاحی و هاوکارانی له ژیر نیوی «مقایسه ی تطبیقی مقدمات قصاید خاقانی و متنبی» له مجله ی شعرپژوهی زانکۆ شیراز، به هاری ۱۳۹۲ چاپ کراوه. له باره ی نالی

برپای کار کراوه، بۆ وینه چهند وتار له کتیبی «کۆمه له وتاری یه که مین کۆری نیونه ته وه یی ئە دەبی کوردی» زانکۆی کوردستان سالی ۱۳۸۹. ههروهها چهند وتار له ژماره ی تابهت به نالی گۆفاری زریبار سالی ۱۳۹۱، که هیچیان له باره ی شیعری شانازی یان به راوردی شیعری نالی نین. ههروهها مامۆستا مه سعوود موحه مه د، دوو کتیبی به نرخ ی له سه ر نالی و شیعره کانی نووسیوه، به نیوه کانی چه پکیک له گۆلزاری نالی سالی ۲۰۱۰، و دهسته و دامانی نالی سالی ۱۹۹۷. ئەمما تا ئه و جیه که ئیمه بزاین، تا ئیستا شتیک سه باره ت به شیعری شانازی له دیوانی نالیدا نه نو سراوه؛ هه ر بۆیه ئەم وتاره ده یه وی به لیکدانه وه یه کی به راوردیانه، شیعری خۆه لکیشانی نالی و موته نه بی پیکه وه هه لسه نگینج و به م پرسیا ره که: جیاوازی و یکچوونه کانی فه خر به تابه تمه ندیه زاتیه کان له نیوان موته نه بی و نالیدا جیه؟ و لامیکی شیاو، بداته وه. له م وتاره دا دوا ی باسکی کورت له سه ر وشه ی «فخر» و «شانازی» و هۆکاره کانی هۆنینه وه ی ئەو جۆره هۆنراوانه و ناساندنی که سایه تی ده بی هه ر دوو هۆنره که، بابه ته سه ره کییه که له چهند جه مه سه ر یکدا، له شیعری هه ردوو کیاندا ده خه ینه به ر لیکۆلینه وه، له دوا ییشدا کۆی و یکچوون و جیاوازیه کان و ئەنجامه کانی باسه که ده هتین.

۲- فه خر

وشه ی فه خر له بواری ئە ده بیاتدا، وه کوو یه کیک له ناوه رو که شیعریه کان یا کۆمه لیک چه ماسه یا مه دح و ستایش باسی لئ کراوه. له وانه یه باشتین هاوتای ئەم وشه یه له زمانی کوردیدا شانازی بی. «فه خر واتا: به خو نازین، خو ستایی و پيشاندانی فه خر و شانازی کردن به تیره و ره چه لک و له زاراوه ی ئە ده بیدا به و شیعرا نه ده گوتری که شاعیر تیاندا کاره کانی خیل و تایفه ی خو ی پيشان ده دا و شانازیان پپوه ده کا» (رزمجو، ۱۳۷۲: ۱۴۹).

فه خر یه کیک له بنه ره ته کانی ناوه رو کی ئە ده بیاتی جیهانه، به لام له هۆنراوه عه ره بییه کاندا جیگه و پینگه یه کی تابه تی هه یه؛ له بهر ئەو هۆیه که «موا فخره به تابه تی له ئە ده بیاتی عه ره بدا زۆر باو بووه و وا دیاره عه ره به کان به نیسه بت جۆره کانی دیکه زیاتر هۆگری ئەم جۆره ئە ده بییه بوون. جۆری ره جه ز که زۆره ی عه ره به کان خو لیا ی بوون، له راستیدا شانازی و مه فاخیره تاکه که سی یا قه بیله یی بو» (شمیسا، ۱۳۸۷: ۲۲۸).

هەر به و جوړه که ئاماژه ی پی کرا، په کیک له به ناو بانگترین جوړه کانی ته ده بی له نیو عه ره به کاند موفاخه ره و خو ستاییه که له گشت سه رده مه کانی شیعری عه ره بیدا خو ی پیشان داوه و بهر چاو بووه. ئه م جوړه ته ده بییه له نیو شیعری و په خسانی زوریک له هه لبه ستوانان و نووسه رانی دونه بیدا بوونی هه بووه و له هه سه رده میکدا، په نگیکی تاییه تی هه به و ناکری بلین فخر تاییه ته به گه لیک یا ولات یا زمانیکی تاییه ته، به لکوو به کیکه له توخمه کانی سازنده ی شیعری و شاعیری ویزه له پی ئه م جوړه ته ده بییه و توانای خو ی پیشان دده و به هو ی پرئ شت، خو ی له خه لک به جودا ده زانی و له وه سفی خویدا زیاده ره وی ده کا و ستایشی خو ی ده کا.

که واته له ته ده بیاتی گه لانی تریشدا شیعری فخر بوونی هه به و ته نانه ت ئه م پوک هه ندیک له ده رووناسان بناخه که ی ده گه ریننه وه سه ر گری رووحی که به «گری نیرگز» یا هه مان نارسیم به ناو بانگه. «بناخه ی ئه م باسه ده گه رپته وه بو چیروکی ناریس که پاش مردنی بوو به گولی نیرگز و ئه م گوله له ته ده بی رورئ اوادا هیمایه که بو خو په سه ندی، له بهر ئه وه ی خو په سه ندی سیفته ی زوربه ی ئافرینه رانه و هه موو هونه رمه ندیک خولیا ی هونه ره که ی خو یه تی. شیلگه لی ئه لمانی بروای وایه هه موو هونه رمه ندان ناریسن» (زرین کوب، ۱۳۷۱: ۱۵۱). چیروکی ناریسیم له راستیدا له ئه فسانه یه کی یونانییه وه وه رگیراوه که له باره ی کوریک کی گه نجه وه یه. ئه و کوره عاشقی وینه ی خو ی له ئاودا بووه و چونکه هه رگیز دهستی به و وینه یه ی لای وا بووه په ریبه کی ناو ئاوه رانه گه بیوه، نارپه حه ت بووه و له کو تایدیدا مردوه (سارسون، ۱۳۸۱: ۵۱۸). هه لبت وشه ی ناریسیم واتایه کی نه رینی هه به و به که سیک ده گوتری که خو ی پی جوانه و له فارسیدا به واتای خودشیفته (خولیا ی خو) دی که جوړیک نه خو شیی ده روونییه، هه رچه ند هاشم موحه مده ی له وتاریکدا ده لی «خو شیفته یی نیشانه ی خو میحوه ری و خو به زل زانی نییه، به لکوو ئه و بارودوخه فکریه یه که تیدا، که سیک خو ی له باتی که سیک تر ده کاته ئامانجی خو شه ویستی. زوربه ی هونه رمه ندان و شاعیران و نووسه ران دیفاعیان له سه روهری هونه ری خو یان به سه ر ئه وانی ترده کردوه» (محمدی، ۱۳۸۹، ۷۸). هه لبت سیگموند فروید بهر له و ئه م بوچوونه ی ئاشکرا کردبوو.

۳- کورته پیناسیکی دوو شاعر

لیره دا به کورته ئاماژه یه ک به پله و پینگه ی شیعری نالی و موته نه بیی، هه روها

که سایه تی ئه ده بییان ده کهین و له باسی ژیانان خو ده بویرین، چونکه ههردووکیان ناسراو و مه شهوورن.

٣-١- موته نه بی

أبو الطیب احمد بن حسین الجعفی (٣٠٣-٣٥٤هـ) شاعیری گه و ره و به ناو بانگی عه رب، له کووفه له دایک بووه و به دواى زانست و گه یشتن به ئاوا ته کانی زوړیک له ولات و دیوه خانی شا و ئه میران گه راوه (الفاخوری، ١٩٨٦: ٧٨٦؛ فروخ، ١٩٦٨: ٤٥٨). دیوانی موته نه بی له سه رده می خودی شاعیردا ناو بانگی ده رکردبوو، به ولاتدا بلاو بسووه و ئه دییان و خاوه ن بیران خویندبوویانه وه. به جوړیک که سه باره ت به ناو بانگی دیوانی موته نه بی له نیو عه رب و عه جه مدا، ره شید و تهوات ده لی: «له یقتباسی چرکه کان و مه عرفه و مه تانه تدا، گشت هه له به ستوانه ئیسلامیه کان هاوسه ری موته نه بین. دیوانه که ی موته نه بی له نیو عه رب و عه جه مدا به ناو بانگه و خوینده واران و گه و ره پیاوان دیوانه که یان لا مه زنه» (سمرقندی، ١٣٨٥: ٤٢ و ٤٣). له وانه یه ئه م قسه یه ئه وه نده ش بیهووده نه بی، له بهر ئه وه ی مه ولانا جه لاله ددینی رومی یه کیک له گه و ره زانایانی ئیسلام و له کاریگه رترین عارفانی ئیسلامی له جیهاندا هوگری دیوانه که ی بوونه، به جوړیک که «ئه فلاکی» له «مناقب المعارفین» دا ده گپه یته وه: «حه زه تی مه ولانا له سه ره تای بینینی مه ولانا شه مسه ددین، شه وه های شه و دیوانی موته نه بی ده خوینده وه؛ مه ولانا شه مسه ددین فه رموی بایه خی نییه؛ چی دی مه یخوینه وه؛ یه ک دوو جاریک وه های ده گوت و ئه و درێژه ی به خویندنه وه ده دا؛ شه ویک که به جیدی موتالای کرد و خه وی لیکه وت؛ دیتی له مه کته بدا له گه ل زانایان و فه قتیان باسیکی قوولیان دامه زرانده وه؛ هه موویان دان به قسه یدا دینن، هه ر له خه وه که یدا په ژیاوان ده بیته وه و حه سه رت ده خوا که بو وام کرد، چ پیویست بوو، بریار ده دا له مه کته ب پرواته ده ری، له پر له خه و راده په ری، ته ماشا ده کا ده بینینی مه ولانا شه مسه ددین له ده رکه وه دیته ژووری و ده فه رمی که دیتت چیت له وه فه قی هه ژارانه کرد؟ ئه وه گشتی هی خویندنه وه ی دیوانی موته نه بی بوو هه ره وه ها شه ویک دیسان له خه ونیدا ده بینینی که مه ولانا شه مسه ددین ریشی موته نه بی گرتووه و ده بیته یه لای مه ولانا که قسه ی ئه مه ده خوینی وه. موته نه بی پیاویکی لاواز و ده نگ ناسک بووه؛ ده لایته وه که له ده ست مه ولانا شه مسه ددین پرزگارم بکه و چی تر ئه و دیوانه هه لمه ده وه؛ له کو تایدان زانست و مه کته ب به چی دلی، مه ندیلکی چلکن له سه ر ده نی و فه رنه جیه کی کونه ده کاته بهر و ده چیته

خه لوهت و خه ریکی ریاهزت کیشان ده بی» (افلاکی، ۱۳۶۲: ۶۲۳ و ۶۲۴).

سهید قوتب له کتیبی بنه ما و جوړه کانی په خنه ی ئه ده بییدا، به پی پی بنه ما و بنچینه و پیناسه گه لیک و له و په رتو که دا باسیان لی کراره، نو سه ران ده کاته چوار به شه وه و له لاپه ره ۱۱۰ ی ئه و کتیبه دا ده لی: «که واته هه لبه ستوانیک که بمانگه په نیته هه بووی مه زن و له چنگ کات و شوین رزگارمان بکا، له هه مان کاتدا بپه رژیته سه ر رووداوه بچو که کان و چرکه ساته کور تخایه نه کان و حاله ته تایهت و تاقانه کان، شاعیریکی گه وره و که م وینه په. به لام شاعیریکی که له کاته جیا جیا کاندای بمانگه په نیته ژین و هه بوون و له م کاتانه دا له گه ل رۆژگاری بی کۆتای تاهه تایی و ژیانای بی برانه وه، یان ته نها له گه ل ژیانای مروف و سرووشتی ئینسانه کان په یوه ندی دروست بکا، ئه وه هه لبه ستوانیک تاقانه په. وه ک چون ئینی رومی و موته نه بییدا و ئه بوو عه لا به م جوړه» (سید قطب، ۱۳۹۰: ۱۱۰). سهید قوتب له په راویزی ئه نوو سراوه په دا له ژیر ناوی شاعیرانی بچو و کتر باس له شاعیرانی سنووردار و شاعیرانی نرمتر له م شاعیرانه ده کا و ئه وه ی ئاشکرا و روونه ئه وه په که سهید قوتب، موته نه بییدا به شاعیریکی بی هاوتا و مه زن نازانی، له بهر ئه وه ی هونه ره که ی بو خزمه تی رووداوی رۆژانه و سرووشتی ئینسانه کان به کار دینی و بیجگه له چه ند نمونه ی بچو و ک نابیته هوی په یوه ندی له گه ل هه بوون و وه ک فازلی ده لی: «وه ها که سانیک له بواری فکر و هزر و ئه ندیشه دا، پیشه وه و پیشکه و توتو نین و له خو یاندا هه ست به ئه رکیک ناکه ن تا بو په ره سه ندنی تیکو شن. ته نها فاکته ریک که ئه مانه به دوای خویدا راده کیشی مونا سه به کانه، بویه کیش و سه روا له زه پیناندا دروست ده بی و ئینجا ده بیینه سه ر زمان. ئه م جوړه له شاعیران له پشت و ته کانی خو یانه وه ده مامکیان به ستووه و له باری ده روونی و تیروانین و ئه ندیشه وه بی ناو و نه ناسراو ده میننه وه، نه له گه ل خوینه ری خو یان په یوه ندی دروست ده کهن، نه شیعر و هونه ریان کاریگه ریبه کی هه رماو یا ئه و تو ی ده بی، بگره ئه وان هه ش رازی ناکه ن وا خو لیای ئه ده بن» (فاضلی، ۱۳۷۵: ۷). به لام فازلی به پیچه وان هه ی بوچوونه که ی سهید قوتب، موته نه بییدا ناخاته ناو ریزی ئه م جوړه له هه لبه ستوانان، «له بهر ئه وه ی شیعی موته نه بییدا بون و به رانه ی جیهان پروانیه کی تایهت و په سهاله تی فکری لی دی بویه لیکدانه وه و لیکو لینه وه ی شیعه کانی جیی سه رنجه» (هه مان سه رچاوه).

فازلی به له بهر چاو گرتنی بارو دوخی کومه لایه تی و سیاسی وه ها بوچوونیک ده رده بری. به لام را و بوچوونی سهید قوتب هزر خو ازانه تره و ویده چی راستر بی،

چونکه شاعیر ده بی له بارودۆخی کۆمه لایه تی و سیاسی سه رده می خو ی پتر پروا، نه گهر هه له بی یان نا، به ره و پیش پروا و له م به ره و پیش چونه دا ده توانی ئاماژه به م پرودا وانه ش بکا و نابی بچیته ژیر کاریگه ریی دۆخی سه رده م و ئی حساسی وی بیته هۆی لایه نگریگه لیک که ناچنه ناو بازنه ی بنه مای کاری شاعیره وه. له بهر نه وه ی ئامانجی سه ره کی له شبعردا په یوه ندی له گه ل هه بوونه و موته نه بیی ناتوانی بازنه ی په یوه ندی له گه ل هه بوون دروست بکا.

٣-٢- نالی

خدر (خزر) کوری ئه حمه دی شاوه سی ئالی به گی میکائیلی، به وته ی زۆر سه رچاوه له ١٢١٥ تا ١٢٧٣ ی کۆچی ژیاوه (روحانی، ١٣٧١: ٤١٣) «به چکه کوردیکی شاره زووری نه داری هه ژاری بی ناز و نیاز، ئالووده ی ئاره قه و ئهرک و زه حمه تی پر ته پوتۆزی (خاک و خو ل)، گیرۆده ی چه ندین ته نگوچه له مه و چه کمه ساری حال و باری بی شه وق و زه وق، ده سپاچه ی کۆمه لایه تی ئابووری-رامیاری ژیر قه مچی زه بروزه نگی رژی می نیوه شارستانه، رۆله ی میلله تیکی هه رگیز خو شی نه دیتووی به نه به د ریز لی نه گراو، سه رده فته ری هه لبه سته کوردی له هه موو سه ده ی نۆزده مدا، نالی شاره زووری» (مه سهوود موحه ممه د، ٢٠١٠: ٧٨).

که ره سه ی نالی له کیشانی تابلۆ هه تاهه تاییی و ره نگامه کانیدا، شه پۆلی پر له ئاوازی پیت و وشه گه لیکه که به جوانترین شیوه ده یانهاو پته سه ر که نارینی هه بوون و بۆ چه ند ساتیک خو پنه ر له گه ل خو ی ده باته ناو قوولا ییه وه و دیسانه وه ده یه پیتته وه سه ر که نارین. نالی بۆ یه که م جار له شیعی کوردیدا بۆ ره نگاو ره نگتر کردنی تابلۆکانی له سه مبول، هیما، ئاماژه، ئیقتباس و زانسته دینییه کان که لک وهرده گری و لاپه ره گه لیککی نو ی له میژووی ئه ده بی کوردی بۆ خو ی و گه له که ی خو ی تۆمار ده کا.

ده سه لاتیی نالی به سه ر زاراوه کانیی زمانی کوردی و ههروه ها زمانی گه لانی دراوسی کوردستان وه ک عه ره ب و تورک و فارس، بووته هۆی ئه وه ی هه وینی هه ویره که ی له ته ندووری هه ست و عاتیفه ییدا وه ها شیعی ک پشیکه شی گه له که ی بکا که تا ئه مپۆکه ش نه ته نها به یات نه بووه به لکوو رۆژ له گه ل رۆژ تازه تر ده بی و له مه لا و موفتی و ئه دیب و شاعیره وه بگه ره تا خه لکی ئاسایی کوردستان چیژی لی ده بین و شانازی شی پیوه ده که ن که تابووی دووباره نه بوونه وه ی گه وره پیاواینک وه ک

حافظ و سه عدی و مه ولانا و خه ییامی شکاند و گه له که ی کرده خاوه نی دیوانیک که به ئوتونومی قابل نین به لکوو هاواری سه ربه خوییه کی بی مه جی ئه ده ب و کولتووریان له خه لکی جیهان ده که ن، به لام هه زاران حه یف که گه لانی تری دونیا له به ره که تی نان و خوانی شاعیریکی ئاوا مه زن بی به شن.

«ئه گهر حافظ له ویره ی فارسدا گه و ره ترین نوینه ری غه زهل له باری پوخته یی و که مال و وشه و مانایه، نالی ئه م په ساله ته ی له غه زه لی کوردیدا وه ئه ستو گرتووه و ئه گهر سه عدی له غه زه لی عاشقانه ی فارسیدا له لووتکه دایه، نالی له غه زه لی عاشقانه ی کوردیدا ده دره وشیتته وه» (محمدی، ۱۳۹۱: ۱۸۹).

۴- فخری زاتی له شیعی موته نه بییدا و نالیدا

ئه م بابه ته له چهند جه مسه ریکدا دابه ش ده که ن، به لام به هوی جیاوازی زوری جوړه کانی شانازی ئه م دوو شاعیره، جه مسه ره کان وه ک یه ک و به قه دهر یه ک نین؛ بو وینه فخری زاتی موته نه بییدا له دوو جه مسه ردا و فخری نالی له سی جه مسه ردا ده خه ینه روو.

۴-۱- فخری زاتی له شیعی موته نه بییدا

ئه بو ته ییب هه موو کات شانازی به خوی ده کا، چ مه رسیه بلن، چ مه دح و سه نا یا هیجا و غه زه لنووسی یا گازند و گله یی؛ روودانی ئه م کاره ش له لایه ن ئه وه وه سه یر نییه؛ له بهر ئه وه ی له م جیهانه دا هاوتایه ک بو خوی شک نابا.

۴-۱-۱- فخر به پله و پیگه ی بی وینه له شیعی موته نه بییدا

موته نه بییدا هه ر له سه رده می مندالی و نه وجه وانیه وه خوگر بووه و به رده وام خوی له خه لکانی تر جودا کردووه ته وه:

أَي مَحَلٍّ أَرْتَقَى أَي عَظِيمٍ أَتَقَى
وَكُلِّ مَا قَدْ خَلَقَ اللَّـهُ وَمَا لَمْ يَخْلُقِ
مُحْتَقِرٌ فِي هِمَّتِي كَشَعْرَةٍ فِي مَفْرَقِي

(متنبی، ۱۹۹۷: ۳۵)

له م به یته ی خواره ودا تا راده یه ک خوی به گه و ره و مه زن ده زانی که هه موو کاریکی سه یر سه ری له و سوور ده مینی تا ئه و جیهی گشت کاریکی سه یر و

سه‌مه‌ره خواز یاری دیتنی موته‌نه‌بیین:

إِلَى لَعْمَرَى قَلْدُ كُلِّ عَجِيْبِهِ كَأَنِّي عَجِيْبٌ فِي عُيُونِ الْعَجَائِبِ

(هه‌مان، ۱۸۱)

خه‌یالی خۆبه‌زل‌زانیی موته‌نه‌ببی لی‌ره‌دا کۆتایی نایه، گشت کاره‌کانی خۆی به مه‌جد ده‌زانی و هه‌وله‌کانی بو‌گه‌یشتن به مه‌جد و گه‌وره‌یی - چ پیتی بگا و چ پیتی نه‌گا- به به‌خته‌وه‌ری ده‌زانی:

أَقْلُ قَالِي بَلَّهَ أَكْيَرُهُ مَجْدُ وِرا الْجِدُّ فِيهِ نَلْتُ أُم لَمْ أَنْلُ جَدُّ

موته‌نه‌ببی شاعیریکی خۆگر و به‌غرووره، که‌س له سه‌رووی خۆیه‌وه نابینی و پیتی وایه که‌س له وینه‌ی ئه‌و نه‌خولقاوه، خۆی به کانیکی زی‌ر ده‌زانی که خراوته‌ناو ئه‌م جیهانه:

وَمَا أَنَا مِنْهُمْ بِالْعَيْشِ فِيهِمْ وَلَكِنْ مَعْدِنِ الرَّهْبِ الرَّغَامُ

(هه‌مان، ۸۵)

خۆ به‌گه‌وره‌زانیی موته‌نه‌ببی ده‌گاته‌جییه‌ک که به‌سانایی ئیزن به‌خۆی ده‌دا هاونه‌وانی به‌بی هیچ به‌لگه‌یه‌کی مه‌نتقی به‌بچووک بزانی:

وَدَهْرٌ نَأْسُهُ نَاسٌ لِغُفَارٍ إِنْ كَانَتْ لَهُمْ جِيْسِيٌّ ضِخَامُ

(هه‌مان، ۸۴)

موته‌نه‌ببی هاوتا و هاوشی‌وه‌یه‌کی بو‌خۆی شک نه‌ده‌برد و مروّقه‌کانی تری به بچووک ده‌زانی و ئه‌وانی بی‌نرخ و له‌خوار خۆیه‌وه ده‌دیت. ته‌نانه‌ت هه‌بوونی‌شی له‌چاو خۆی به‌هیچ و که‌م بایه‌خ ده‌زانی (رفاعی، ۲۰۰۲: ۵۵). ئه‌م جوّره‌بیرکردنه‌وه تا‌پاده‌یه‌ک موته‌نه‌ببی له‌چاو خه‌لک بی‌باوه‌ر ده‌کا که له‌دونیادا هاو‌پۆی و هاو‌بیری‌ک بی‌جگه له‌خۆی شک نابا و دیسان ناوی خۆی دینیتته‌گۆری:

خَالِيْلِكَ أَنْتَ لَا مَنْ قُلْتَ خَلِيٍّ وَ إِنْ كَيْرَ التَّجْمُلُ وَ الْكَلَامُ

(متن‌بی، ۱۹۹۷: ۸۵)

له‌وانه‌یه‌ ئه‌م گشته‌باوه‌ر به‌خۆبوونه‌درۆینه‌ی له‌وی‌را هینابی که‌هه‌ستی کردووه‌پاشایه؛ چونکه له‌جییه‌ک له‌دیوانه‌که‌یدا ئیدعا ده‌کا له‌جنسی پاشاکانه و هاو‌ئاستی ئه‌وانه:

وَفُوَادِي مِنَ الْمُلُوكِ وَإِنْ كَأَنَّ لِسَانِي يَرَى مِنَ الشُّعْرَاءِ

(هه‌مان، ۳۵۰)

پاشایه که که نه زمون و توانا کانی هه موو جیهانی گرتو وه ته بهر و له پراستیدا سولتانی سه لاتینه که ته نانه ت ئیراده ی نه سکه ندر که به یارمه تیی خودای گه وره به ندیکه پولا یینی بو پرزگار کردنی جیلک چئ کرد، له که ره می نه و را بوو:

کَأْتِي دَحَوْتُ الْأَرْضَ مِنْ خَبْرَتِي بِهَا كَأْتِي بَنَى الْإِسْكَندَرُ السَّدَّ مِنْ عَزْمِي
(هه مان، ۶۹)

بیگومان کهس له و گه وره تر نییه، که سیش ناتوانی ها و ئاستی وی بی. ده کری بلین غروور و خو به گه وره زانینی دروینینی موته نه بی له بهر زمانی شیعریه که ی نییه؛ له بهر نه وه ی له و کاته وه ی خو ی ناسیوه و هه ها هه ستیکی تیدا بووه. نه و مه زناهی خو ی له ولاتی زبلاندا، وه ک مه زناهی مه سیح له نیو قهومی یه هوودا ده زانی:

أَمِطُ عَنْكَ تَشْبِيهِي بِمَا وَكَأَنَّهُ فَمَا أَحَدٌ فَوْقِي وَلَا أَحَدٌ مِثْلِي
(هه مان، ۱۴)

إِنْ أَكُنْ مُعْجَبًا فَعُجْبٌ عَجِيبٌ لَمْ يَجِدْ فَوْقَ نَفْسِهِ مِنْ مَزِيدٍ
مَا مُقَامِي بِأَرْضٍ نَخَلَهُ إِلَّا كَمُقَامِ الْمَسِيحِ بَيْنَ الْيَهُودِ
(هه مان، ۲۰ و ۲۱)

فازلی له سه ر دوو به یتی نه م به یتانه ده نووسی: «موته نه بی شاعیریکی مه غروور و له خو رازیه، کهس له سه رووی خو یه وه ناینی و پیی وایه کهس وه ک وی نه خولقاوه و وه کوو پیغه مبه ر له نیو خه لکی کدایه که نه باوه ریان پیی هه یه و نه ده نیاسن» (فاضلی، ۱۳۷۲: ۴).

له جیه کی تر دا خو ی له و پرووه وه که له نیو خه لکی زه مانه دا غه ریب و بی هاوتایه به سألحی نه بی ده شو به ینی، چونکه نه ویش له نیو خه لکی دا بیگانه بوو، به جو ریک که کهس له و ته کانی تینه ده گه یش:

أَنَا فِي أُمَّهِ تَدَارَكَهَا اللَّـهُ غَرِيبٌ كَاللَّاحِ فِي يَمُودِ
(متنی، ۱۹۹۷: ۲۱)

به کورتی موته نه بی خو ی له هه موو ئافرینراوه کان به گه وره تر ده زانی و نه و که سانه ی له گه لی دانیشتون دلنیا ده کاته وه که نه و باشترین و گه وره ترین که سیکه که له سه ر دوو پیی ده روا:

سَيَعْلَمُ الْجَمْعُ مِمَّنْ ضَمَّ مَجْلِسُنَا بِأَنْتِي خَيْرٌ مَن تَسَعَى بِهِ قَدَمٌ

(هه مان، ۲۶۲)

موتنه بیی هه موو جووره که موکوورپییه ک له مه زناهی و شه رهی فای پاکی به دوور ده زانی و خوئی وه ک ئه سستییه سورهییا که به رزه و له هه موو که موکوورپییه ک به دووره، پیناسه ده کا:

مَا أَبْعَدَ الْعَيْبَ وَ التَّقْلَانَ مِنْ شَرَفِي أَنَا الْيَرِيَا وَ رَانَ الشَّيْبُ وَ الْهَرَمُ

(هه مان، ۲۶۳)

۴-۱-۲-فه خر به بویری و جوامیری و جهنگاوه ری له شیعی موتنه بییدا

شاعیر دوای به جوی هیشتی میسر، له قه سیده یه کدا که ئاوا ده ست پیده کا:

أَلَا كُلُّ مَا شِيهِ الْخَيْرِ لِي فِدَى كُلِّ مَا شِيهِ الْهَيْرِي

(هه مان، ۳۹۵)

وه فاداری و جوامیری خوئی له هه مبه ر سه یفودده وله ستایش ده کا و سه ربلندانه ده لی:

لِتَعْلَمَ مَلْرُ وَمَنْ بِالْعِرَاقِ وَمَنْ بِالْعَوَالِمِ أَنِّي الْفَتَى
وَأَنِّي وَفَيْتُ وَأَنِّي أَيُّتُ وَأَنِّي عَتَوْتُ عَلَى مَنْ عَتَا

(هه مان، ۳۹۶)

هه روه ها با بزانی که من له په یمانی خویدا له گه ل سه یفودده وله باوه فا بووم و له به رامبه ر هه ر که سی کدا که سه رکه شی بکا وه کوو کافوور، منیش سه رکه شی ده کم. موتنه بیی له هه موو که لین و که له به ره کانی دیوانه که ییدا دژواری و ئه سته می سه ر پیی به گیان ده کپی و له هه مبه ر واندا چوک دانادا و زیاتر له جاران به هوئی تامول کردنی ئه و ته نگوچه له مانه شانازی به خوئی ده کا و ده لی:

چزووی رۆژگار ئه وی تاقی کردووه ته وه و په ی به سه بر و تاقه تی موتنه بیی بر دووه و به رده وام له م ریگه سه خت و تاقه تکوژده دا هاو پیی موتنه بیی بووه:

إِنْ يُيُوبَ الزَّمَانَ تَعْرِفُنِي أَنَا الْبِرِّي طَالَ عَجْمُهَا عُودِي
وَفِي مَا قَارَعَ الْخُطُوبَ وَمَا آتَسَنِي بِالْمَلَاتِبِ السُّودِ

(هه مان، ۲۳۳)

شاعیر له قه سیده یه ک له مه دحی عه بدولای کوری خووراساندا به ده سپیکی:

أَطْيِبِيهِ الْوَحْشَ لَوْلَا طَبِيهِ الْأَنْسِ لَمَّا غَدَوْتُ بِجَدِّ فِي الْهُوَى تَعْسِ

(هه مان، ۲۳)

ئیدعا ده کا که ئە گەر که وانی رۆژگار به تیری رووداوی ناخۆش و به ختی پەش نیشانه ی لی بگری گرینگ نییه. گرینگ ئەوه به نیشانه ی له که سیک گرتووه که خۆی به نه به زانی و پیتی وایه قهت شکست ناھیتی:

إِنْ تَرْمَنِي نَكَبَاتُ الدَّهْرِ عَنْ كَيْبٍ تَرْمِ امْرَأً غَيْرَ رَعْدِيدٍ وَلَا نَكِسٍ

(هه مان)

موتنه بیی له هه مبهر هیژی دوژمن به توندی ولام ده داته وه و ئە گەر که سیک بچیته شیوی که سایه تیی ئەوه وه هینده به توندی به ردی قینی به سه ردا ده بارینی تا شه کهت ده بی و ئە گه ریش بخوازی که سیک رینوینی بکا هه ر ئەوه نده به سه تا بیته قسه، هیند ریکوپییک و به وردی و روون ریی پیشان ده دا چما ئەستیره ی جوزایه و هاتووه ته قسه:

أَنَا لُحْرَةُ الْوَادِي إِذَا مَا زُوْحِمْتُ وَإِذَا نَطَقْتُ فِإِنِّي الْجَوْزَاءُ

(هه مان، ۱۰۳)

بیگومان موتنه بیی هه ساره ی ری پیشانده ری و رینمایمی هاو رییان و دوستانیه تی له تاریکی و ته نگانه دا:

وَإِنِّي لَنَجْمٌ تَهْتَدِي لِحَبْتِي بِهِ إِذَا حَالَ مِنْ دُونِ النُّجُومِ سَحَابٌ

(هه مان، ۳۷۱)

له جیه کی دیکه دا، له پایه داری و به رخوداندا خۆی به کینوکی بئند و سه رکه ش و له تووره یی و به هیزیدا خۆی به زه رایه کی پرخروش ده شو بهینی و ده لی:

وَكَمْ مِنْ جِبَالٍ جُبْتُ تَشْهَدُ أَنَّيَ الْـ جِبَالُ وَبِحُرِّ شَاهِدِ أَنَّيَ الْبَحْرُ

(هه مان، ۱۵۵)

له لایه کی تره وه له رووداوه کان و جهنگه کاندای خۆی به قاره مانیکی دلیر و نه ترس دینیته ئەژمار که روودا و گرفته کان له هه مبهر ئەودا بهو باوه ره ده گن که مه رگ مردووه، یا ترس و دلەراوکی لای شاعیر نه ماوه:

تَمَرَسْتُ بِالْأَفَاتِ حَتَّى تَرَكْتُهَا تَقُولُ أَمَاتَ الْمَوْتُ أَمْ رُعِرَ الرُّعْرُ

(هه مان، ۱۵۴)

به گشتی موتنه بیی له که سیک یا شتیک ناترسی و ته نها شتیک که له ئەنجامدانی کاری خراب دووری ده خاته وه جوانمیری و دلیری و په سه نایه تیی باشی

ئەو، ئەگینا هیچ ترسیکی لە دەره‌نجامه‌کانی نییه:

وَتَرَى الْمُرُوءَ وَالْمُرُوءَةَ وَالْأَبُوَّ هَ فِيَّ كُلِّ مَلِيحِهِ ضَرَاتِهَا
هَنَّ الْيَلَاءِ الْمَانِعَاتِي لَرَّتِي فِي خَلَوْتِي لَا الْخَوْفُ مِنْ تَبَعَاتِهَا
(متنێ، ۱۹۹۷: ۱۵۱)

زۆریه‌ی کاته‌کانیش هه‌موو که‌سیک و هه‌موو شتییک لێی ده‌ترسی:

أَعَزَمِي طَالَ هِرَا اللَّيْلُ فَاَنْظُرْ أَمِنَكَ اللَّبْحُ يَفْرُقُ أَنْ يُؤْوَا
(هه‌مان)

موتنه‌بی هه‌ر کارێکی بیهه‌وی به‌ سانایی ئەنجامی ده‌دا و به‌ هۆی ئیراده‌ و گور و تینی به‌هیزی که‌ هه‌یه‌تی، دژوارترین کاره‌کان بۆ وی سانا و ئاسان ده‌بنه‌وه:

وَأَنْتِي إِذَا بَاشَرْتُ أَمْرًا أُرِيدُهُ تَدَانْتُ أَقَالِيهِ وَهَانَ أَشَدُّهُ
(متنێ، ۱۹۹۷: ۳۵۵)

موتنه‌بی، بۆ ئیسباتی شانازی کردنی به‌ بویری، شه‌رکه‌ری، خور‌اگری و زانستی، ده‌لی ئەسپ، شه‌و، بیابان، شمشیر، قه‌له‌م و کاغه‌ز، هه‌موو بۆی ده‌سه‌لمینن:

الْخَيْلُ وَاللَّيْلُ وَالْبِيدَاءُ تَعْرِفُنِي وَالسَيْفُ وَالرَّمْحُ وَالْقِرطَاسُ وَالْقَلَمُ
(هه‌مان، ۲۶۲)

۴-۲- شانازی زاتی له‌ شیعری نالیدا

نالیش وه‌ک موتنه‌بی، شانازی به‌ بواره‌ جو‌راو‌جو‌ره‌کانی که‌سایه‌تی خۆی کردووه‌. بیرووب‌روا، خووخده‌ و هه‌مووه‌ستو و که‌وته‌کانی ژیان و روژگاری ئەم شاعره‌ له‌ شانازییه‌کانیاندا ره‌نگی داوه‌ته‌وه‌، لێره‌دا فه‌خری نالی له‌ سێ به‌شدا ده‌خه‌ینه‌ روو:

۴-۲-۱- شانازی به‌ پله‌و پێگه‌ی بی‌وینه‌ له‌ شیعری نالیدا

نالی، ئەگه‌ر به‌ رواله‌ت، بی‌هیممه‌تی ده‌ستی میخه‌ته‌، هێشتا توانای گرتنی ولاتی هه‌ر ماوه‌ و وه‌کوو رو‌سته‌م‌خاوه‌نی تیغ و عه‌له‌مه‌:

نالیا بی‌هیممه‌تی تا که‌ی به‌ده‌ست میخه‌ته‌وه‌

فاتیحی و رو‌سته‌ماسا، ساحیبی تیغ و عه‌له‌مه‌

(نالی، ۱۳۷۹: ۳۲۰)

نالی، جاریکی تر خوئی ناگری و هاوار ئه کا که به لئی من گیرۆده و نیچیری داوی جادووت یارم، هر ئه و ده توانی من راو بکات چونکه من هاوتای پلینگ و شیر و شاهینی شهه نشاهیم!

گه لئی شیر و پوله نگ و باز و شاهینی شهه نشاهی
وه کوو نالی به دل نیچیری راوی چاوی جادوتن

(پیشوو، ۳۴۰)

نالی، له شیعی ریکدا خوئی به تاک و یه گانه ئه زانی و کهس به هاو لفی خوئی حساب ناکات، جا ئه و بی وینه یه ی ده کاته به لگه که هه موو کاریشی هه بی وینه یه و خاریقی عاداتن!

نالی، به ک وئه و کهس که ته مامی غه زه لی بیست
مه علوومی بووه زۆرو که می خاریقی عادات

(پیشوو، ۱۴۳)

نالی، وه ک ده لئین خوئی به پیاویکی «علامی» ده زانی نه ک «عظامی»! بویه بنه و بنه چه ک له بیر ئه بات و به ردی بناغهی که سایه تی خوئی، له سه ر مه حه کی هیممه تی، دانه نیت و له م جیهانه پر هه لدیر و نشیو و بی وه فایه دا چاوه پروانیت نه بی که زپر و پاره بکاته عیار، ته نها به ردی ئیراده ی به رزی نالیه که زیپی پاراوی ئه زمون و کارکوشته یی، ئاوا پیاوانه ده کاته عیار:

قه للابی جیهان نه قدی عیاری نیبه قوربان!
«نالی» مه حه کی هیممه تی کردو یه موجه پرهب

(پیشوو، ۱۳۳)

۲-۲-۴- شانازی به ئیخلاس و عه شقی حه قیقی و دزایه تی ریا و درۆ، له شیعی نالی دا

«نالی، گه شترین و پرشنگدارترین ئه ستیره ی ئه ده بی کوردی، شاعریکی ئه ویندار و به ههسته که به ده ست و په نجهی خیاله هونه رمه ندانه کی، تان و پوی عه شقی حه قیقی و مه جازی لینگ ریداو و نه خشیکی رازاوی پی خولقاندووه و دیوانی ئه ده بی کوردانی پی ئاوه دان کردۆته وه» (ریزوان، ۱۳۸۹: ۴۱۴). نالیش وه ک موته نه بی، شانازی به بواره جوړاو جوړه کانی که سایه تی خوئی کردووه. بو نمونه شانازی به

جه وهه‌ری پاک و دووری کردنی له درۆ و مه‌قام خوازی کردووه، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی وه‌ک هه‌موو زه‌مانه و سه‌رده‌میک له ده‌وره‌تی نالیش دا که سانیکی مه‌قام خواز هه‌بوونه که به ناوی ئایین و بو بژیوی ژیانیان هه‌م خراپه‌یان کردووه و هه‌م له کرده‌وه‌ی خراپیان په‌ژیوان نه‌ده‌بوونه‌وه و له‌راستیدا له نبعمه‌تی ئایین به خراپ سوودیان وه‌ر گرتووه. نالی ئه‌مانه ده‌خاته به‌ر تانه و ته‌شهر و بویرانه هاوار ده‌کا که ره‌سه‌نایه‌تی پشتبه‌ستوو به ئه‌ویدی سۆفیه‌کی کۆنه‌پۆش ره‌سه‌نایه‌تی پشتبه‌ستوو به زاتی من داناپۆشی و له‌شی ناچیزه‌ی وان ناتوانی به‌سه‌ر ره‌سه‌نایه‌تی زاتی مندا زال بی، له‌شیکی پرووت که له ئاست ماک و پرواله‌تدا ماوه‌ته‌وه و نه‌چوو ته‌ ناو هزر و زاتی شته‌کانه‌وه:

خه‌رقه پۆشی که‌ی ده‌پۆشی
 جه‌وه‌ری زاتی ئه‌ من
 بینه نیو، جیلوه‌ی، به‌ زوشتی
 خۆی به‌ عوریانی ده‌کا

(پیشوو، ۹۸)

نالی، وه‌کوو هه‌لۆیه‌کی وردبین فره‌چه‌شینی و جوانکاری و په‌نگامه‌یی جیهانی ئینسانه‌کان ده‌بینی و دوابه‌دوای وی زۆر به وردی له‌گه‌ل باروودۆخی پر له‌ په‌رمزی مرۆفه‌کاندا مامه‌له‌ ده‌کا و بویرانه له‌باره‌ی سنووربه‌ندییه ئیدۆلۆژیکیه‌کانه‌وه قسه ده‌کا. هیرش ده‌باته سه‌ر دونیادۆستانی به‌خته‌وه‌ر که له‌راستیدا به‌دبخت و بی به‌ش له قیامه‌تن و به‌م جووره‌ نازیان پی ده‌فرۆشی که برۆای وایه گشت مه‌قام و گه‌وره‌ییان ناگاته په‌نجه‌ی ده‌ستی ئه‌وه‌ه‌لۆ وردبینه:

ئه‌م سه‌سه‌ری بازانه که‌وا هه‌سه‌ری بوومن
 موشکیل، بگه‌نه ساعیدی شاهیکی وه‌کو من

(هه‌مان سه‌رچاوه، ۳۴۱)

نالی، ئه‌م جاره شانازی به سه‌ر مالپه‌رستییه‌وه ده‌کا که گوچککه و گه‌ردنی تژی جه‌واهییری گرانبه‌هایه؛ چونکه کۆشکی فه‌قیری ئه‌ویش تژی گه‌وه‌ری ئه‌ندیشه و مه‌عریفه‌یه:

له‌و گه‌رده‌ن و عیقه‌ده که‌په‌ره گه‌رده‌ن و گۆشت
 به‌و پییه که‌نارم که‌په‌ر دامن و کۆشم

(هه‌مان سه‌رچاوه، ۳۴۱)

شاعیری ئیمه له دلدار ی دا فه رهاد ئاسا عاشقی «حه بییه» و خاوه نی ئه ئینیکی پاک و بی هه وا و هه وهس بووه به رامبه ر به وی و له راستیدا میراتگری ئه ئینیکی مه جازییه. له لایه کی تره وه شیتانه چووه ته کاری ئه ئینی حه قیقی و میسالییه وه؛ عه شقیک تا ئاستی شه هیدبوون ئاویتیه ی پۆششیک دوور له وه ی زهین بۆی ده چی. له هه ر لایه که وه ئه ئینی وی نه له جوۆری عه شقی که سیکی هه وه سبازی گه دای له شه. له م رووه وه یه که له گه ل ره خنه گرتن له رهنگ و بۆی عه شقی هه وه سبازانه، شانازی به بی رهنگی ئه ئینی خوۆی ده کا:

هه م واریسی فه رهادم و هه م ناییسی مه جنون

وا تی مه گه قوربان، که گه دا، بوله وه سیکم

(هه مان سه رچاوه، ۳۴۱)

نالی خوۆی له سه رووی فه رهاد و مه جنونه وه ده بین، له بهر ئه وه ی ئه وان هه ر شتیکیان له عه شق و عاشقی ئاماده کردی، نالی کردوویه تی به هی خوۆی. نالی، مرؤفیکی ئازاد و نوقمی پهیره وی کردن له ده ستووری خودا وه نده، له م رووه وه وه کوو هوما به خته وه رانه و شکۆمه ندانه ده ژری و خوۆی گه وره تر له خه لکانی کونده بوو سیفه ت ده زانی که له جیهانی ما که کاندایینداین و گیرۆده ی عیلاقاتی دونیاین. نالی شه هینیکی خوۆش ئاوازه و لیورپژیه له سیفاتی به رزی ئینسانی، دهنگ و سیفاتی وی وه بیرهینه ری ئاواز و خووخده ی بیلالی حه به شی، سه حابه ی پیغه مبه ری خودایه (د.خ)، نه ک که سائیکی تازه پیگه یشتووی نالایق که دهنگیان ها ورهنگی دهنگی قه لئیکی ناشیرین و ناله باره:

سایه یی پایه وه کوو بالی هوما و بازی سپیم

نه وه کوو بوومی قه ده م شووم و، نه هه م رهنگی قه لم

(هه مان سه رچاوه، ۲۹۹)

مه لا خدر، چاکی و ناشیرینی کاره کان به شتیکی زاتی نازانی، هه ر بۆیه خوۆی له مه لا و فه قیقی له ش پهروه ر و سوآلکه ر که دایمه چاویان له گیرفانی خه لک و به خششی وانه گه وره تر ده زانی و به باشی ده زانی ریگه ی هه ول و رهنج بگریته بهر به لام منه تی که س نه کیشی:

من له وانه م چی که وا ئه هلی وه سیله و مه سه له ن

عامیل و ناچار و مه عزوور ئه ر بلین هه ر بینه بۆم!

(هه مان سه چاوه، ٣١٣)

خۆناسینی نالی بوته هۆی جیهان ناسی ئه و. « نالی له و که سانه بووه که له خۆی تیگه یشتووه، ئیدیۆلۆجییه تهی باوه ری پیی بووه خۆی به بچووک حسیب کردووه، له وانه به رامبه به (خۆشه ویست) و (خودا) و (پیغه مبه ر) خۆی به که م زانیوه، ته گینا دانی به که سی دیکه نه هیناوه و له ناو کۆمه لدا ته گه ر له شاعیر به گه و ره تر ناسرابی. » و جیهاناسی له م رووه وه ته وه ی که نالی کردووه ته پاشایه کی بی پکابه ر، پرۆفه ی روژ و شه وانی خۆیه تی له ریگه ی گه یشتن به خۆشه ویسته که ی دا، بگه ر ئامانجی ئه و له و نیگار کیشییه جوانانه ش نزیکبوونه وه یه له مه عشووق و به س:

بۆ مه شقی عه شقی زولفی نیگار و نیگارشی

”نالی“ له خامه دا بووه ته شاهی تو پر ره نووس

(هه مان سه چاوه، ٢٥١)

نالی، جاری وایه به پیچه وانه ی داب و نه ریتی سالکانی عیشقی ره بنانی که رازداری و خۆشاردنه وه یه، نه ته نیاخۆی ده رده خات، به لکوو به شانازیه وه ساقی بانگیشتن ده کات که بیته ته وافی که عبه ی دلّی و ته جه للی کۆلکه زی زینه ی (لبغه الله) ی له ئه و دا بییت:

ساقی! وهره، مه یخانه یی دلّ کۆنه ره حیقی

گه رمایلی ته وفی چه ره م و به یتی عه تیقی

یه که په نگم و بی په نگم و په نگین به هه موو په نگ

به م په نگه ده بی په نگ پژی عیشقی چه قیقی

(هه مان سه چاوه، ٦٦١)

نالی رووده کاته ساقی و ده لی: دلّی من جیگه ی شه رابی ئه زه لی یه زدانی و قه رارگه ی عه رشی په حمانیه و ده شی ته وافی بکه ی، من به ئیخلاس و یه کتا په رستیم بوومه ته جلوه گه هی په نگدانه وه ی هه موو ده سته کرده کانی خۆا و په نگه ی په نگ پژی عیشقی چه قیقی له مندا په نگه داوه ته وه.

وه ک ده بینن نالی، له م دوو به یته دا که له بریزن له جوانکاری و ره وان بیژی، زۆریک له مانا عیرفانیه کان و وشه قورئانیه کان ده خاته به ر چاوی دلان، به هینانی کۆنه ره حیقی مه یخانه یی دلّ، له په نا ته وفی چه ره م و به یتی عه تیق دا، هه لویسته عارفانه که ی رابعه ی عه دوویه مان بیردینیته وه و گو یچکه ی دلّ به (قلب المؤمن عرش الرحمان)

ی ده زرینگیته وه. مامؤستا مه سعو و دمحه مه دل له سهر بهیتی ئاخری تیینه کی جوانی ههیه و ده لئی من نهم بیستوه له فیعلی «رشتن» وشه ی «رژ» پهیدا بووی، مه گهر کور تکراره ی «رهنگر پژی «بیټ، پهس ده کری (رهنگی رهزی عیشقی حه قیقی) بیټ، ده زانین «رهز» سه رچاوه ی شه رابه و ته ناسوبی زیاتره. (مه سعو و دمحه مه د، ۲۰۱۰: ۲۱۹)

له چامه په کی تر دا نالی، ههر به دوا ی شو رنده وه ی سو فیه ناراسته به پروالته راسته کان! خو ی تاسهر میچی ئاسمان هه لده کیشی و دم له زانینی زاهیر و باتین، حه قیقه ت و مه جازو هه مووسپر پروازی قه لهم ده دات:

زاهیر و باتین، له سهر له وحی حه قیقه ت یا مه جاز
ئاشنای سیرری قه لهم بی، غه یری «نالی» کهس نه ما
(نالی، ۱۳۷۹: ۱۲۸)

۴-۲-۳- پارادوکسی هونری له شانازیه کانی نالی دا

گه لیک شتی سهر و سه مه ره له سهر چاوه ی هونراوه کانی نالی هه لده قولین، له بالکیشی ئەم شته سهر سوور په ئینه نه وه یه که، جاری وایه خو ستایی نالی له عهینی وه سفی خو شه ویسته که ی دا ون ده بی و جاری واشه له ئەودا دیاری ده دا. ته نها نیگار کیشی کی وه ک نالی ده توانی وها مامؤستایانه و هونره انه شانازی به پیکه نینی مۆنالیزای تابلۆ که یه وه بکا و هاوکات، هۆکاری ئەم پیکه نینه به فخر وه به خو ی نیسه بت بدا. پیکه نینی خو شه ویسته که ی هینده دلخوازه و تا راده په ک له سهر ووی پیکه نینه کانی تره که بهو هۆیه وه فرمیسیکی نالی ده رژینه خواری. به لام مه گهر ده کری غونچه یگولیک به بی بوونی باران پیشکوی؟ که واته پیکه نینی خو شه ویسته که ی به ره مه می بارانی ئەفینی نالیه و بهم جو ره فخر به خو ی ده کا:

گریانی من و خه نده یی تو ئیسته ده شو بهی

به و مهوسیمی بارانه که وا غونچه ده پشکوت

(هه مان سهر چاوه، ۱۵۸)

نالی، له به ی تیکدا خو ی به غولامی خو شه ویستی یار ده زانی و تا راده په ک خو به کهم ده زانی که ته نها ههر چاوه پروانی مه ده دی زولف و بروی یاره؛ به لام ههر له هه مان کاتدا پله ی شاه ی هه یه، به لئ شاعیر ته گهر چی قهر زداری زولف و برویه، به لام مه گهر هوما، له سهر شانی شان به بی له سهر شانی کی دا نه نیشی؟!:

نالی که غولامی مهدهدی زولف و برۆته

شاهیکه له بن سایه‌ی بالی دوو هومادا

(هه‌مان سه‌چاوه، ٨٣)

به واتایه که ئەم بهیته‌ی نالی جووره پارادۆکسیکی تیدایه، له لایه‌ک زولف و برۆی یار، پله‌ی شاهیه‌ی نالی به‌خشیوه و له‌ولا، هه‌ر شانی شاهیکی وه‌کو نالی شایانی نیشته‌وه‌ی دوو هومای زولف و برۆن!! یانی هاوکات هه‌م فه‌خرئه‌کات و هه‌میش ملی خۆبه‌که‌م زانینیش بو یار داده‌نه‌وین.

هه‌رئه‌م چه‌شنه پارادۆکسه له به‌یتیکی تری نالی دا به‌رچاو ئەکه‌وی:

نالی چه‌ریفی که‌س نیه، ئیلف وئه‌لیفی که‌س نیه

به‌یتی ره‌دیفی که‌س نیه، هه‌رزه نویسه، گه‌پ ده‌کا!!

(هه‌مان سه‌چاوه، ٩٦)

نالی «له پاش ده‌ربرینی بیزاری له باری ژیان که‌ ته‌وی خستوه‌ته‌ بنه‌وه و خه‌لکی سه‌رخستوه و پایه‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌تی نزمی به‌م داوه‌و خه‌لکی کردوه‌و به‌خواه‌ن پری و شوین، هه‌لو‌یستیکی که‌مه‌ترخه‌مانه له ژیان وه‌رئه‌گری و ئەلی: چش، هه‌رچۆنه باهه‌ر وابی...» (مدرس، پاوه‌ره‌قی ل ٩٧) به‌لام له هه‌مان کاتدا، به‌هه‌موو هی‌زو تواناوه هه‌ر ئەو خه‌لکه‌ ئەکاته‌ گه‌مه‌جاری خۆی و فه‌خریکی ئاشکرایان به‌سه‌ردا ده‌کات و خۆی به‌که‌سیان ناگۆریته‌وه!

نالی، جاریکی ترئه‌و سه‌رکه‌شیه شاردراره‌و ئەدرکینێ وئه‌لی:

نالی که‌ سه‌دري مه‌سنه‌دی ته‌مکینی ته‌کیه‌ بوو

بو‌تۆ بووه به‌ ده‌ربه‌ده‌ری کووچه‌ سوقاق

(هه‌مان سه‌چاوه، ٩٦)

نالی، ئەلی: دروسته‌ ئیسته‌ ئەمن ملکه‌چی عیشقی یارو ده‌ربه‌ده‌ری کووچه‌ و کۆلانی ئاسانه‌ی ئەوم، به‌لام خۆئه‌گه‌ردلم ده‌ربه‌ندی ده‌ردی ئەو نه‌بوایه، کام جیگا له جیگای من به‌رتر ئەبوو؟

٥- ئەنجامه‌کان

هه‌ردوو شاعیرخۆیان به‌خواه‌نی که‌سایه‌تییه‌کی به‌رز ده‌زانن که‌بنه‌ره‌تی له‌سه‌ر هیممه‌ت وئه‌زمونی تاکه‌که‌سی خۆیان دامه‌زراوه‌و میراتی هۆزووه‌ ره‌گه‌ز، یان پی به‌خشاوی که‌س نیه.

بیرو و پروا، خو و خده و هه مو و هه ستوو که و ته کانی ژیان و روژگاری ئەم دوو شاعر له شانازیه کانیان دا په نگی داوه ته وه، ته نانه ت ده کری فخری موته نه بی بی به به ره می په ریشانی باری دهروونی و سه رگه ردانی بزانی، به لام فخری نالی به ره می بیتاقه تیه کی عارفانه یه و روانگه یه کی په خنه گرانه ی به رامبه ر به کومه لگایه ک که تیدا ژباوه.

موته نه بی بی، فوو له دوو ناکات و خۆی به سه ر هه مو و که سدا هه لده کیشی و خۆی ده باته ریزی پیغه مبه ران، ته نانه ت ته واوی ئەوه ی هیه و نیه و له داهاتوو دا ده بیت، به تالی مووی خۆی نایگۆرپه وه؛ به لام نالی وانیه و که متر له دایره ی ئایین و ره وشت ده رده چی.

نالی زۆرتین شانازی به ئیخلاس و عه شقی راسته قینه یه تی، به لام موته نه بی بی، به جه نگاوه ری و بویری و کوشتن زیاتر شانازی ده کات.

موته نه بی بی، هونه رمه ندانه خۆه لکیشانی تیکه ل به هه مو و با به ته شیعریه کانی ده کات وله پی هه لدا کوتن و شیوه نی خه لکیش دا، زیره کانه هه ر خۆی هه لده کیشی، له برابه ردا نالی، بری پارادۆکسی جوانی هیه، که له ئەوجی شانازی کردنی به خۆ، له ناکاو ملی خۆ به که م زانی نی بو یاری نادیارو دیاری دا نه وینی.

سه‌رچاوه‌کان

قرآن کریم.

أسوار، موسی و آربری، ای جی (۱۳۸۴)، چکامه‌های متنبی. تهران: انتشارات هرمس.

الافلاکی العارفی، شمس‌الدین محمد (۱۳۷۵)، مناقب العارفين، تلحیح تحسین یازجی. تهران: دنیای کتاب، چاپ سوّم.

خه‌زنه‌دار، مارف (۲۰۰۴)، میثرووی ئه‌ده‌بی کوردی، به‌رگی سییه‌م، هه‌ولیر: ئاراس، چاپی یه‌که‌م.

رزمجو، حسین (۱۳۷۲)، انواع ادبی و آیار آن در زبان فارسی، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.

رضوان، هادی (۱۳۸۹)، «سه‌رنجیکی هه‌جنامه‌کانی نالی»، کۆمه‌له و تاری یه‌که‌مین کۆری نیونه‌ته‌ویی ئه‌ده‌بی کوردی سنه، زانکۆی کوردستان.

الرفاعی، ملطفی أمين (۲۰۰۲)، المتنبي والشوقي، اسکندریه: المعارف.

روحانی، بابامردوخ (۱۳۷۱)، تاریخ مشاهیر کرد، تلحیح ماجد روحانی، تهران: سروش.

زرین‌کوب، عبدالحسین (۱۳۷۱)، شعر بی دروغ شعر بی نقاب، تهران: انتشارات علمی.

_____ (۱۳۸۲)، نقد ادبی، تهران: امیرکبیر، چاپ هفتم.

ساراسون، ایروان جی و باربآ (۱۳۸۱)، روانشناسی مرضی، ترجمه بهمن نجاریان و همکاران، تهران: انتشارات رشد.

سمرقندی، دولت‌شاه (۱۳۸۵)، ترک‌ه الشعرا، تلحیح فاطمه علاقه، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، چاپ اوّل.

شمیسا، سیروس (۱۳۸۷)، انواع ادبی. تهران: میترا.

الفاخوری، حنا (۱۹۸۶)، الجامع فی تاریخ الأدب العربی، بیروت: دارالجلیل.

فاضلی، محمّد (۱۳۷۲)، التعریف بالمتنبی من خلال اشعاره، مشهد: دانشگاه فردوسی.

_____ (۱۳۷۵)، «شعرمتنبی در خدمت رسالت فکری او»، مجله

ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، شماره ۱ و ۲، سال ۲۹، لّل ۳-۱۷.

- فروخ، عمر (۱۹۶۸)، تاریخ الأدب العربی، بیروت: دارالعلم للملایین.
- قطب، سید (۱۳۹۰)، *الّول و شیوه‌های نقد ادبی*، ترجمه محمد باهر، تهران: خانه کتاب، چاپ دوّم.
- المتنبی (۱۹۹۷)، *دیوان المتنبی*، شرحه علی العسیلی. بیروت: مؤسسه الأعلمی.
- محمدی، غلامحسین (۱۳۹۱)، «زندگی نالی و نظری کوتاه بر شعر وی»، *فللنامه زریبار*، سال شانزدهم، شماره ۷۹ و ۸۰، لّ ۱۸۶ تا ۲۱۱.
- محمدی، هاشم (۱۳۸۹)، «خودشیفتگی شاعران پارسی تا قرن هشتم هجری»، *فللنامه پارسی*. شماره ۵۳.
- محمدهد، مه‌سعوود (۲۰۱۰)، *ده‌سته‌ودامانی نالی*، هه‌ولیر: ئآراس، چاپی سییه‌م.
- _____ (۲۰۱۰)، *چه‌پکیک له گولنزاری نالی*، هه‌ولیر: ئآراس.
- نالی، مه‌لا خدر (۱۳۷۹)، *دیوانی نالی*، لیکۆلینه‌وه مه‌لا عبدالکریم مدرس و فاتح عبدالکریم، سنندج: کردستان، چاپی دووه‌م.
- ندا، طه (۱۳۸۳)، *ادبیات تطبیقی*، ترجمه هادی نظری منظم، تهران: نشرنی، چاپ اوّل.